

En gammel Skoleholders Optegnelser For Aaret 1727 om forskjellige Hændelser i Aals Præstegjeld i Hallingdalen siden Reformationen

En kort Undervisning om noget Adskilligt, som sig har tildraget her i Aals Præstegjeld siden Reformationen skjeede, enfoldig sammenskrevet til en Tids Fordriv af Syver Thomesen Sørbøen Anno 1727.

Syver Tomasson Hove Sørbøen var fødd 24.06. 1652, og han døydde i 1729. Foreldra hans var Tomas Ivarsson Hove og ei Liv Aslesdotter. Ola Arnegard vart stemna i 1664 av Tomas Ivarsson Hove som var odelsmann til Torsteinsrud, medan Ola var “uskyldsmann”. Ola hadde berre kjøpt gods hjå ein Bjørn Persson. Tomas Ivarsson Hove vart tilkjend godset i Torsteinsrud, men det kunne løysast når arvingane etter Bjørn vart myndige. Jon Nilsson Kvelprud 1640c—1702 fekk kjøpebrev på Kvelprud i 1686 for 154 rd. I 1688 selde dei alle sine 6 laupsbol i Kvelprud til Tomas Ivarsson Hove. I 1693 selde han tilstand og rudningsrett til ein tredjedel i Kvelprud til Per Tomasson.

Syver Tomasson Hove Sørbøen vart gift med Guri Torsteinsdtr. Lislå Sørbøen, som vart fødd ca 1660. Foreldra hennar var Torstein Knutsson Tronsgard Lislå og, Gol.

Ved skiftet etter faren i 1696 fekk Syver “halfvjerde” (3 1/2) laupsbol i Sørbøen. Same år kjøpte Syver inn att 8 1/2 lb. odelsgoods i garden. Dermed var garden samla. I 1706 var det grensegonge i heimehagane mellom Medgarden og Sørbøen. Syver og Gjest skreiv då at desse eigedomane hadde vore brukte i ro og fred i 174 år, mann etter mann fram til 5. juni 1706. Retten møttest ved gjerdet ved ein inngjerd hage som Syver ville bruke til heimstøl vår og haust. Tor Medgard meinte at desse hagane var felles eigedom. Retten kom til at Medgarden hadde vore i dette felleskapet i over 20 år. Deretter vart skogdelet mellom gardene sett opp, frå ein skigard, beint opp til ein stor stein ovafor det nye heimstølfjøset til Syver og Gjest, og derfrå opp i høgaste hovda sunna Langerø. Hamna skulle framleis vera felles. Sjå meir under Medgarden og nordre Sørbøen.

Syver og Ola Gjestsson fekk retten til å setja dele innbyrdes i Sørbøen i 1711. Etter eit gamalt pantebrev var det to brør, Gjest og Syver Olsson, som løyste Sørbøen av Hr. Tollef Steensen for 70 rd. Deretter delte dei garden seg imellom. Sidan den gong hadde etterkomarane brukt kvar sin part i 120 år utan å setja dele. Dei delte no innmarka med 14 steinar norda husa. Så delte dei ova og sunna. Mellom husa vart ti steinar sette, til saman vart det 45 steinar. Stadnamn: Espehaugen, Killingåkeren, teigen Flathagen, Langreina. Deretter sette dei sju steinar i slåttelendet Tone. Grasinga ova Tone hadde dei felles. Plassen Moen mellom Baggsteg og Gullbrekke, og stølen Langerø var felles. Stølen Heggeton låg til søre garden og slåtta Føgdsdalen låg til nordre garden. Heimstølen Tjødnstølen var delt langs med ein bekk. Og så var det felles mark over Lya, ved Kyleshamaren og i Grytingen, og her låg sumarstølen Trettestølen.

Desse delene var venleg sette og skulle “ubrydelig” haldast og etterlevast. I 1727 retta Syver søksmål på vegner av dottera Guri mot ei Guri Hansdtr. Børtnes som hadde kausjonert for 24 rd rest-gjeld for Ola Børtnes. Syver skreiv “Skoleholder Syver Sørbøens Optegnelser fra Aaret 1727”. Skriftet inneheldt hendingar i bygda frå reformasjonen og fram til hans tid.

«En gammel Skoleholders Optegnelser» er av dei første lokalhistoriske oppteikningane me har frå Ål. Dei har vore ei god kjelde for bygdebøkene; men elles er dei truleg lite kjende. Oppteikningane finst ikkje lenger i original, men er trykte i Personalhistorisk tidsskrift ved Bernt Moe. Denne avskrifta er henta derifrå. Han fortel i føreordet at han kom over ein kopi hjå landhandlar Niels Vigersund på Modum 1844. Denne kopien var gjord av ein R. Ruud 8. april 1179 etter originalhandskriftet. Vidare fortel han

at justitiarius I. Chr. Berg har brukt oppteikningane for sine merknader til Ivar Wiels «Beskrivelse over Ringerige og Hallingdalens Fogderi 1743, som han let trykke i Topographisk Journal 1805.

Sjugurd Thomasson Sørboen var 75 år då han skreiv ned sine oppteikningar. Syver Sørboen har vore både bonde og «skoleholder». Det siste var på den tid ikkje noko yrke. Enno var ikkje ålmugeskulen komen. Men velstående bønder skaffa sønene sine litt opplæring hjå lese-kunne, og Syver Sørboen har nok vore ein av dei som på den tid dreiv med slik «privatundervisning». Elles er det grunn til å tru at han har hatt med kyrkja å gjera. Han er ein religiøs mann, som feller en hard dom over samtida. Og mykje av opplysningane om prestane har han truleg funne i prestearkivet.

Nedanfor følgjer teksten:

«Efter Religionens Forandring, da Munke-Pæsterne vare kasserede og afviste, kom her til Aals Gjeld den første Evangeliske Præst ved Navn Hr. Zacharias Povelsen. Den 2den Hr. Tarald Henriksen, den 3die Hr. Tollef Steensen, den 4de Hr. Truge Michelsen, den 5the Hr. Otter Tostensen, den 6te Hr. Lars Rolfsen, den 7de Hr. Niels Andersen, den 8de Hr. Ole Madsen, den 9de Hr. Mag. Jacob Stockfleth.

Ao 1563 begyndtes en Krig imellem Høilovlig Kong Frederik den 2den og Kong Erik i Sverige, som varede i 7 Aar. Da Hr. Tollef Steensen var Sognepræst i Aals Gjeld og Sven Satta var Bonde-Lensmand i Aals Gjeld Ao. 1590 kom Deres Kongl. Majts. Skattebrev, at hver Mand skulde give en Daler i Skat og de Rige hjælpe de Fattige, da blev en stor Angest blandt dennem, thi det var ondt at bekomme Penge i de Dage; de gave en Koe for 1 Rd. og et Løbel Gods for 1 Rd. Hr. Tollef havde mange Børn og alle blev Bonde-Folk af, og er hans afkom nu vidt utspreddt her i Bygderne; hans Qvinde var en Bondedatter, født i Sigdal, ved Navn Ollug Herbrandsdatter. Udi de 3 første Præsternes Tid var ingen Skriver her, men Præsterne skreve for Bønderne hvis de havde fornøden, indtil Aar 1604 blev den gamle Norske Lovbog gjort etter Høilovlig Kong Christian den Fjerdes Befaling, da blev forbuden Præsterne at skrive for Bønderne; da var her en lærd Mand ved Navn Sander Sandersen, var født i Skotland, han blev den første Skriver i Aals Gjeld; han boede i Stave-Haugen. Paa Stave var en Mand som hed Jermund, han var eiende 120 Løhei Gods og efterlod sig 4 Døtre. Sander Sandersen skiftede Godset imellem dem og skrev Ladninger, hver Søster fik 30 Løhei. Hr. Truge tog til ægte en Bonde-Enke i Gunhildgaard, havde ingen Børn med hende. Anno 1621 døde Sl. Hr. Truge Michelsen, Sognepræst i Aal. Hans Capellan Hr. Otter Tostensen blev Sognepræst igjen.

Aar 1625 skeede et Mord i Hols Annex: En bosat Bonde paa Semb og var rig (En Dreng, som bruger Gaard og er ikke gift, han kaldes bosat), han havde en gammel Broder hed Asgrim Ruud, han leiede en løs Compan at slaae sin Broder ihjel, de 2de hans Sønner var i Raadet med hannem. Som de havde bortrøvet han Middel, vilde han sætte Ild paa Gaarden, den ene hans Søn forhindrer det og sagde, det er nu ilde nok gjort, og for det Ord blev han benaadet med Livet, men de 3 bleve satte paa Steil paa et Berg søndenfor Gaarden som Mordet skeede paa. Historie om det onde Helling-Folk: Ao. 1638 boede en Mand paa Søndre Helling i Øvre Aal, hed Tosten Engebretsen, hans ældste Søn hed Johannes, var en Tyv og brød Fængslet hos Lensmanden Sindre Sundre, og rømte til Nordland, der blev han siden ophængt. Hans anden Søn hed Engebret Tostensen, gjorde meget Ondt her i Bygden, paa Sidste stak han Præstevinden Mari Jacobsdatter et Knivsting og blev saa ført ner til Bremershov, der gik han i Fængsel sin Livstid; den tredie hans Søn hed Levord, blev ihjelslagen af Herbrand Skrinde; den 4de hands Søn hed Halvor Tostensen, han gjorde meget Ondt og blev dømt fredløs, blev siden dræbt i Vass-Bygden, og blev begravet uden Kirkegaard. Den femte Søn hed Tollef, han boede paa Gaarden Helling efter Faderen; hans ældste Søn hed Halvard med Tilnavn Bibi, han begyndte at stjæle da han var lidet Barn; som han blev voksen blev han hængt i en Galge nedenfor Helling Ao. 1663, hængte et Aar og nogle Uger, blev om Natten nedkast og 2de Fingre af ham skaaren, og saa af Hunde opædt. Hans anden Søn bed Asser Tollefsen, blev halshuggen for et Manddrab 1673. Hans tredie Søn Bjørn Tollefsen blev dræbt i Vass-Bygden; hans 2de yngste Sønner, Tosten og Levord, de 2de bleve skrevne til Reserve og

nedskikket til Danmark og kom ikke igjen, saa blev Ende paa det onde Folk, de vare Guds Bespottere og Guds Ords Foragtere og hele Almuen til Besværing, idet de sad ofte i Fængsel, den ene efter den anden, og Almuen maatte holde Vagt over dem.

Ao. 1641 døde Sl. Hr. Otter Tostensen, Sognepræst i Aal, havde ingen Børn, hans Hustru Aselin var født i Bergen og reiste derhen igjen efter hans Død. Hans Capellan, Hr. Lars Rolfsen, blev Sognepræst igjen. Ao. 1645 blev gjort Fred efter den Krig, som her kaldes Hannibal-Krigen, thi Hannibal (c:Sehested) var Statholder i Norge.

Anno 1652 den 24de Juni blev jeg Syver Thomesen født paa Sørbøen. Aar 1657 Langfredags Aften afbrændte 2de Gaarde paa Rime. Andet Aar derefter Ladehusene i Aals Præstegaard. Anno 1660 maatte menige Almue udreise paa Landvagt, da den svenske Konge blev slagen ved Borge Kirke ved Frederikstad, og blev gjort Fred samme Aar, den Krig kaldes her Krabbe-Krigen, fordi Iver Krabbe var Statholder i Norge. Ao. 1661 stod Arve Hyldningen i Christiania, og mødte 2de Mand af hvert Præstegjeld, min Sv. Fader Thomas Hoff var den ene af Aal Gjeld. Anno 1664 i Sptbr. Maaned døde Sl. Laurits Rolfsen, Sognepræst i Aals Gjeld. Hr. Niels Andersen blev Sognepræst igjen. Han tog til Ægte Præste-Enken Mari Jacobsdatter igjen, og fik intet Barn med hende.

Anno 1665 var en forskrækkelig stor Vandflod, som gjorde stor Skade paa Ager og Eng, og alle Broer udginge. Ao. 1667 i Augusti Maaned reiste Hans Høie Excellence Hr. Statholder Gyldenløve her ud igjennem Hallingdalen, han kom hid over Fjeldet fra Bergenhuuslehn.

I November i samme Aar skeede et Oprør i Aals Kirke: Her var da den Skik, at Brudfolk, Brudgom og Brud, bleve viede om Søndagen før Prædiken (eller før Høimessen), men paa den Dag havde de drukket for længe; da de kom til Kirken, var Præsten kommen i Prædikestolen, da begyndte nogle ugudelige Companer at larme og skraale i Kirkesvalen, bandede og skjændte paa Præsten og kaldte hannem Tønsberg-Fanten. Præsten taug en Stund og lydde paa dem, da sagde han saa: Jeg tager Gud til Vidne og denne hele Almue(eller Menighed); som Præsten da kom til Alteret, gik Kjøgemesteren til ham og bad, han vilde vie dem neml. Brudfolkene; Præsten var vred og spurgte hvi de kom saa seent; Kjøgemesteren undskyldte sig og sagde, han fik dem ikke med sig før; som Præsten kom ned paa Gulvet og Brudfolkene kom frem at lade sig vie, da komme de ugudelige og ryggesløse Companer og toge Brugdom og Brud og droge dennem ad Kirkedøren, saa der var saaden Larm og Skraal i Kirken ligesom der vilde skee Mandemord; somme droge frem og somme tilbage med Sværen og Banden og al Ugudelighed, de ledede Brudfolkene op paa Hestegaarden og vilde reist af med dem, Kjøgemesteren løb efter og skjændte paa dem, havde saa Brudgom og Brud ind igjen, Præsten var da meget vred og nødig til at vie dem. Præsten angav saadant for Biskopen, saa bleve de stevnet til Things saa mange som vare med i dette Mytterie, og komme i store Bøder alle sammen.

Historien om et Oprør, som skeede til Thinge: Der var i de forrige Tider af Øvrigheden paalagt hver Mand at give en voxen Sau hvert tredie Aar, som de kaldet Gier-Sau, som endnu er gjængs, vi give nu Penge aarlig 20 ss. Anno 1669 paa HøsteTinget fremkom en fordrunken Mand hed Ole Oppem, kaldes ogsaa Bagge Maagen, han tilspurgte Fogden Christen Christensen, hvad Ret han havde til at tage den Gier-Sau; Fogden svarede, jeg kræver dig ingen Sau; saa sagde Manden til Almuen, det hører de Alle nu er den Sau ganske afskaffet, saa blev derom ikke videre talt den Tid, og Almuen havde ingen Skyld herudi, men Bagge Maagen tog sig det for alene. Noget før Juul kom Brev til Lensmand, at han skulde slutte den Mand i Jern og føre ham paa Slottet (Akershus). Manden blev fangen om Natten, han laa i Seng, og en Sergeant tilskikket at følge hannem paa Slottet; to Brødre tog sig for og red om Bygden og samlede med sig nogle enfoldge Mænd og reiste efter og naede hannem paa Næs, og toge Manden med Vold igjen, de kom hjem med Manden og vare meget glade og frimodige og havde en stor Latter deraf og sagde: Got bi os, vi turde tage Manden igjen. Noget efter Juni 1670 opskikket Fogden en Hob

Ryttere paa 16 Mand, som blev indlagt paa Almuen, og som Vinter-thinget holdtes, blev befalet alle Soldater at staae paa Thinget med fulde Gevehr med Lod og Krud og tændt Lunte, og alle Ryttere med deres fulde Berystning. Almuen var meget underlig ved dette, ligesom de vilde reist Krig med dem. Der blev ikke videre talt om den Handel paa Thinget, men Fogden reiste ut igjen og Rytterne laae igjen til Isene vilde falde ned i Mai Maaned; som Veiene bleve tørre, kom brev til Lensmanden at han skulde fængsle Ole Oppem og de 2de Brødre og skikke dem alle paa Agershus Slot, som ogsaa blev gjort og efterkommet; den Ene brød sig ud og kom hjem og gik fredløs, de 2de sad igjen en Tid lang til de finge løse sig med Penge. Ole Bagge Maagen maatte udsette sin Gaard Oppem til Arne Haftorn for 200 Rd. at løse sig med. Det er ondt at træde mod Braadden etc. Al Øvrigheds Vold at være er visselig skikket af Gud. Hvo den ei holder i Ære, han gjør mod Guds Bud, Gud bevare vor Konge og al Øvrighed, gaaer det Kongen vel, saa gaaer det os og Landet vel.

Anno 1675 om Høsten begyndtes Krig imellem Danmark og Sverige, som vi kalde Gyldenløve-Krigen, fordi den Høibaarne Herre, Hr. Ulrik Frederik Gyldenløve var Statholder i Norge. Han var en mild og naadig Herre, ja han var en Fader for Norge i den Krig. Aar 1679 blev et heelt Compagnie Ryttere indlagt i Hallingdal; blev sluttet Fred samme Aar. Anno 1682 Christi Himmelfarts Dag kom til Aals Præstegaard Hr. Ole Madtzen at være Hr. Niels's Capellan. Aar 1684 i Augusti døde den gamle Præstevinde Mari Jacobsdatter. Hun var en meget godhjertig og gavmild Qvinde; hendes Lige har ikke været hverken før eller siden. Hr. Niels tog til Ægte igjen en ung Præste-Enke paa Næs ved Navn Margretha Bloch, og avlede med hende 2de Sønner Anders Nielsen, som nu er Capellan paa Modum, og Christen Nielsen, som ogsaa er Præst neder i Landet. Den 3die Gifte tog han i Christiania, Jertro Hansdatter, en Præstedatter fra Beving (?) Sogn; han avlede en Datter med hende, hed Kari Nielsdatter, blev gift i Christiania. Anno 1694 oppga Sl. Hr. Niels Tønsberg Aals kald for sin Capellan Hr. Ole Madzen Engelsdrup og drog ud til Storøen paa Ringerige, hvor han boede til han døde.

Anno 1694 om Høsten begyndtes Krigen imellem Kong Frederik den 4de i Danmark og Kong Carl den 12te i Sverige, som varede noget længe og var os meget besværlig med de store Udgifter, som vi havde.

Aar 1712 blev os paalagt en stor Skat, som kaldes Dagskat eller Krigsstyr, som aldrig tilforn har været skeet. Da Almuen siden tilspurgte Fogden Lars Michelsen, hvi han skrev saa høi Skat paa fattige Fjeld-Folk, der maatte give somme over 10 Rd. og somme over 15 Rd., da gav Fogden Skylden på Præsten og sagde, jeg vidste ikke hvad Folket kunde formaae at udgive, men Præsten sagde paa, hvad hver skulde give og jeg skrev efter hans Ord. Almuen vilde ingenlunde troe at Præsten gjorde det, da sagde Fogden, vilde de ikke troe mig, da følger med mig til Præsten, saa skulle I høre om det ikke er sandt; de vare alle villige dertil og hele Almuen fulgte efter Fogden fra Thingstuen Lægsvold og lige ad Præstegaarden og trækkede ind i Stuen til Præsten, saa mange som fik Rum, saa de paa det sidste laae over hverandre, alle vilde gjerne høre hvad Fogden sagde til Præsten. Fogden: Sagde Du ikke paa, hvad hver skulde give i Dagskat og Krigsstyr? og jeg skrev efter dine Ord. Præsten kunde ikke undskylde sig, thi Fogden drev det for stærkt ind paa hannem. Præstevinden blev meget vred og skjændte paa Fogden. Aaret erter blev godtgjort Fjerdedelen af den store Skat, dog maatte vi udgive Dagskat aarlig mens Krigen varede, hver efter sin Formue etc. Vi strævede det meste vi kunde og Herren hjalp os at stræve over den langvarige Krig, dog mange blandt os kom i store Gjelder. Saa maae vi dog takke Gud, som bevarede vort Fædreneland fra fremmede Herskaber, Fienden havde mange haarde Prøver paa Norge, men han havde dog ingen Lykke til at fulddrive sit Forsæt; dess skee Gud Lov og Tak derfor. Anno 1713 blev 60 Mand, som var Dragoner til Hest, her i Aals Gjeld indkvarteret med deres Lieutenant v. Coplo (c :Copløw) og andre Under-Officerer.

Anno 1715 første Søndag efter Paaske skeede et ynkeligt Mord i Torpo Annex, da en Mand hed Jermund Magnusen Bjørøen med Kniv ihjelstak sin egen Kone, Ægtevinde, og gav hende ni

Knivsting, der 'hun laa i Sengen. Han blev siden sat paa Steiler paa Tandberg-Moen paa Ringerige.

Anno 1716 den 23de Febr. døde vores Sognepræst Ole Madtzen Engelstrup. Dette Aar havde vi ingen Præst, men Præsteenken leiede Præsten i Goel det Aar at betjene Menigheden. Anno 1717 Kyndelmiss Dag kom til Aal Hæderlig og meget Højlærde Mand Magister Jacob Stochfleth at blive vores Sognepræst. Gud give hannem længe leve og vel trives med Lykke og Vesignelse i sit besværlige Kald, thi han har en stor Menighed at forestaae og mange Ulydige iblandt. Ja, her voxer megen Klinte blandt Hveden.

Anno 1720 blev den ønskelige og dyrebare Fred sluttet og gjort efter Krigen, som havde varet på det ellefte Aar. Gud unde og give os at Freden vilde vare og blive bestandig noget længe, men desværre da er det befrygtendes om den kan blive længe varende, formedelst det ugudelige Levnet her bruges iblandt os med Mord og Manddrab, Slagsmaal og Blodsudgydelse, Sværen og Banden, Horeri og Ukydskhed, Had og Avind, Kiv og Trætte. Vi kunde nu norske mærke og forstaae, at vi leve i den sidste Verdens Tid, Alting forandres nu i onde Maader, ja den Tid er nu kommen, om hvilken St. Paulus skrive i sit andet Sende-Brev til Timotheum i det 3die Capitel, men det skal du vide, siger han, at der skal i de sidste Dage være at forvente vanskelige Tider, Thi der skulde være Mennesker, som holde af sig selv, Gjerrige, Stortalende, Overdaadige, Bespottere, Forældre ulydige, utaknemmelige, Uhellige, Ukjærlige, Uforllgellge Skjændere, Ukydske, Vilde, som ikke elske det Gode, Forrædere, Fremfusende, Opblæste, som mere elske Vellyst end Gud, som have Gudfrygtigheds Skin, men nægte dens Frugt, disse ere Pauli Ord, som vi nu maae befrygte og forstaae den Tid at være kommen. Her opvoxer nogen uskikkelig Ungdom, som bruger sig i alle onde Maader, og ere Forældrene ogsaa meget forsømmelige og efterladne med deres Børn at optugte, lader dem raade sig selv og løbe iblandt onde Selskaber og lære alt det ondt er, har vi Exempel nok om iblandt os desværre.

Jeg kan mindes 30 Manddrab at være skeet i dette Aals Præstegjeld; er det ikke jammerligt at betænke. Vi kaldes Christne og ere værre end Hedninger, Gud Jod (?) o beder Djævlene i Reivede forliges, men Mennesker, som ere af eet Blod, kan ikke forliges. 0 Elendighed - - -

De Fogder her har været, som jeg veed ved Navn og mintles nogle, ere disse:

1. Lauritz Tordsen. 2. Hans Nilsen. 3. Hans Eggertsen. 4. Michel Clausen. 5. Jacob Luth. 6. Christen Christensen. 7. Henrik Petersen. 8. Lars Tønder. 9. Lars Michelsen. 10. Kasper Rodlind.

De Sorenskrivere her har været som jeg kan mindes Navnene paa, og Somme kan mindes, ere disse efterskrevne:

1. Sander Sandersen. 2. Richardus Mortensen. 3. Jens Nielsen.
4. Aage Pedersen. 5. Povel Schnel. 6. Thomas Thomesen. 7. Jacob Bertelsen. 8. Jens Thygesen Lund. 9. Christian Møller. 10. Anders Jordstad. 11. Christian Michelsen.

Nu maa jeg slutte min Skrift og beder venlig den gunstige Læser vilde tage til Takke dette mit ringe Skrift, thi jeg skrive nu ligesom de Blinde slaaes, thi Øinene dimes, Hænderne skjælv og Hukommelsen slaaer feil, thi Alderdommen fører sligt med sig. Vi saa have den fromme Læser under Guds trygge Beskjærmelse trolig befalet af Eders tjenstvilligste,

SYVER THOMESSEN

Egen Haand.

Sørboen d. 12te Nov. 1727».